

ГЛАВА II

ОРГАНИЗИРАНЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ДЪРЖАВА

Новите национални държави в Югоизточна Европа се сблъскват със сериозни проблеми, общи за повечето от тях. Без съмнение, първият от тези проблеми е определянето на новите държавни структури и механизми. Конституциите често пъти играят основна роля в този процес, но покрай правната рамка е налице и сложният проблем за фактическото изграждане на нацията.

Новите политически елити се опитват да комбинират западни модели и местни/национални традиции и интереси по един практически начин. За разлика от републиканските опити през дългия XIX в., новите държави в Югоизточна Европа стават монархии, някои управлявани от местни князе (Черна гора и Сърбия), други – от принцове от западен произход (Гърция, Румъния, България и Албания). Едва след Първата световна война този модел се променя и новите национални държави, както и някои от старите, избират (или са принудени да изберат) републиканската форма на управление. Установяването на конституционна, многопартийна и сравнително демократична политическа система се оказва особено труден и често пъти заплетен процес, затормозен от социалната закостенялост, икономическата и културна изостаналост, и от авторитарните традиции и методи.

Проблемът за дефиниране на гражданството е изключително деликатен. Новите национални държави не са хомогенни в етническо или религиозно отношение. Освен това, съвременният свят поражда значителни трансгранични движения на хора, които увеличават пъстротата на населението. Разнообразни предразсъдъци и интереси оформят механизми на включване/изключване, които варират от установяване на правни граници до практически форми на дискриминация. В тази област прогресът е особено сложен; даването на пълни права на религиозните и етническите малцинства, често пъти налагано от чуждестранни сили, има за противотезест надигането на ксенофобски чувства, противопоставяния, съпроводени с насилие и страдания в моменти на криза.

Новите национални държави са крехки и уязвими. За да оцелеят, те трябва да изградят жизнеспособни институции и да се модернизират. Това включва изграждане на ефективна администрация и надеждна военна система, обединяващи закони и мерки, реструктуриране на църквата на национална основа, а също и строителство на железници. Изграждането на нациите не е ограничено само до институциите и инфраструктурата. То включва също така процес на акултурация (възприемане на друга култура). Публичното образование, научните общества и различни други културни посредници променят мисленето на хората, легитимират новите политически системи и довеждат отделния човек и социалните групи до идентификацията им с новите национални държави.

IIa. Главни аспекти на държавната организация

II–1. Проект за конституция, съставен от Ригас Велестинлис (1797 г.)

За Републиката

Член 1. ЕЛИНСКАТА РЕПУБЛИКА е единно цяло,

включващо различни раси и религии; тя не вижда разликите във вярата по враждебен начин; тя е неделима, всички реки и морета, които разделят нейните области, са тясно свързани и образуват неделимо цяло.

18. Използваме думата „елински“ вместо „гръцки“, тъй като за Ригас терминът не се отнася до държава на гърците, а до държава, вдъхновена от класическите политически идеали. Освен това, в текста си Ригас използва термина „елин“ и „Елада“, а не „грък“ и „Гърция“, или „ромей“, какъвто е случаят с други учени от същия период (виж например текстове I–4 и I–9).

За разделението на народа

Член 2. ЕЛИНСКИЯТ НАРОД, т.е. всички жители на тази държава, без оглед на религия или език, са разделени на събрания съобразно местната власт, така че да упражняват властта си за управление, т.е. събират се във всяка област, за да дават мнението си по всеки проблем. [...]

За гражданството

Член 4. Всеки човек над 21 години, роден и живеещ под този суверенитет, е гражданин.

– Всеки чужденец над 21 години, който е живял в тази държава една година и изкарва прехраната си с работата си, е гражданин. [...]

– Всеки, който говори говоримия или [древния] елински език и помага на Елада, дори и да живее на противоположния край на света (тъй като елинската закваска се е разпространила из двете полукълба), е елин и гражданин.

– Всеки, който е християнин и не говори говоримия или [древния] елински език, но само помага на Елада, е гражданин.

– Накрая, всеки чужденец, за когото управлението смята, че е достоен жител на Родината, например добър занаятчия, или прилежен учител, или пък заслужил патриот, е добре дошъл в Родината и се радва на равни права с всички останали съграждани.

Rigas, pp. 45-47.

Откъси от Конституцията, написана през 1797 г. от Ригас Велестинлис (1757-1798), един от най-важните представители на Гръцкото просвещение.

Повлиян от Френската революционна конституция от 1793 г., той определя като гръцки народ всички, които живеят в републиката, независимо от религията и езика, и които се събират, за да решават общи въпроси. Ригас е арестуван от австрийската полиция, обвинен в „конспирация“ и предаден на турските власти, които го екзекутират в Белград през юни 1798 г.

Според автора кои трябва да са граждани на Гръцката република? Каква е връзката между гражданството, гърците, живеещи в Гърция и онези, живеещи в чужбина? Какви права и задължения са дадени на чужденците? Обсъдете връзката между гражданството и религията, така както е представена в проекта за конституция. Кои елементи са вдъхновени от Френската революция? Сравнете този текст с по-късното развитие във II-12 и II-13.

II-2. Речта на Божо Груевич на първата сесия на Сръбския съвет (1805 г.)

[...] Трябва да установим и приложим добре в Сърбия принципите на разума и справедливостта, и да ги подсилим добре с цялата си мощ, така че всяка сила и власт да им бъде подчинена. И този мъдър и почтен закон трябва да ни бъде първи господар и управник. Трябва да командва господарите, войводите¹⁹, Съвета, духовенството, епископите и всеки друг, голям и малък. Той ще ни защитава и ще охранява свободата и гражданските ни права.

Там, където конституцията е добра, т.е. законите са добре съставени, и където правителството е добре организирано според закона, там има свобода, там има граждански права, и когато един или мнозина нареждат нещо спорно, не спазват закона, но правят каквото си искат, държавата умира, вече няма никаква свобода, сигурност и богатство, и беззаконието и разбойничеството ще надделеят, само че под различно име. [...]

Всички, дори нероденото дете, трябва да искат от владетеля сигурност за: 1. живота, 2. имота, и 3. честта си, и ако владетелят не желае или не може да запази живота, имота и честта им, тогава той не заслужава да бъде техен владетел. Следващото му задължение е да освободи онези, които още не са свободни, и да пази свободата на страната, защото животът е два пъти по-скъп и сладък в свобода. Свободата ни различава от животните, а робът е по-лош от животното, понеже е лишен от онова, което го прави личност. По-добре е да се умре, отколкото да се живее като роб. Свободата... ни прави хора; свободата и гражданските права дават сила на войника, мъдрост и правилна преценка на войводите и управителите... В свободната страна реколтите са по-добри и добитъкът се охранва по-добре, яде се вкусен хляб и се пие добро вино. С една дума, където няма свобода, там няма живот.

Memoari, pp.295-297.

19. Военачалник, който също така упражнява и местната власт по време на Сръбското въстание.

Божа Груевич (Теодор Филипович) е сърбин от Унгария, който се заселва в Русия и там става университетски професор в Харков. През есента на 1804 г. се присъединява към сръбска въстаническа делегация, която отива в Санкт Петербург да търси помощ и подкрепа от Русия. През март 1805 г. пристига в Сърбия, където участва в организирането на правителството и в създаването на първите институции на новата държава, като става член на Съвета (първото правителство).

Какво възнамерява да внуши авторът чрез тази реч? Какво мислите за последното изречение?

II–3. Писмо на Вук Караджич до княз Милош Обренович (1832 г.)

Земун, 24 април, 1832 г.

Ваша чест,

Милостиви господарю! [...]

Вярно е онова, което казваха нашите стари, че *никой* не може да изпече питки за целия свят; но с оглед на настоящето поведение на Ваше Височество, може почти напълно да се обобщи, че *никой* тук не е доволен. Като анализираме това в по-големи подробности, ще излезе, че най-недоволни са държавните служители, които са най-близо и много често край Ваше Височество, докато най-доволни са онези, които Ваше Височество не е срещал никога. [...]

Всички причини за това недоволство могат на практика да се групират в две основни категории. Хората са недоволни или защото не могат да живеят според способностите и желанията си, тъй като *никой* не е сигурен, когато става дума за живота и честта му, нито пък е господар на дадената му от Бога собственост, придобита чрез справедливост и труд, или защото не е направено достатъчно за общото благо, или пък по начин, както трябва и може да се направи (според тяхното мнение). [...]

Първо ще кажа, като правило, според което всичко останало би могло да се прецени, че *истинското благо за всеки владетел е онова, което е благо и за народа му; а което е вредно за народа му, не би могло да бъде от истинска полза за него.* [...]

1) Първото нещо, което трябва да се направи е да се даде на народа *справедливост*, или както се нарича обикновено сега в Европа – конституция. *Тук аз не мисля за френската, английската или*

новата гръцка конституция, а за такава, в която ще бъде определена формата на управление и ще бъде назначено правителство [...], такава, в която животът, имотът и честта ще бъдат гарантирани на всеки; всеки ще може да работи, както му се харесва, и такава, в която всеки човек знае какво трябва да прави и че не бива да се бои нито от Вас, нито от когото и да било друго [...].

Смятам следното: беден е онзи владетел, който държи хора – войници и пазачи, които да го пазят от собствения му народ! Най-добрата защита за един владетел в страната му трябва да е любовта на народа му, задоволството от управлението му и убеждението, че, ако този владетел умре, народът ще бъде в по-лошо положение и в никакъв случай в по-добро. [...]

а) Днес в Сърбия правителството, в истинския смисъл на думата, не съществува, но Вие самият сте правителство: когато сте в Крагуевац, правителството е в Крагуевац; когато сте в Пожаревац, правителството е в Пожаревац, когато сте в Топчидер, то е в Топчидер, когато сте извън страната, то също е извън страната, и ако Вие, Боже опази, умрете един ден (което в крайна сметка ще се случи), правителството ще умре също и тогава най-силният ще вземе властта. [...]

б) Ако трябва да се създаде правителство в Сърбия, то Сърбия ще получи добро и необходимо уважение от държавите и от частните лица, защото правителството първо ще помисли, какво би обещало да прави, тъй като, ако е обещало да прави нещо, то ще бъде стриктно обвързано от това, както се казва в народната поговорка: „Царската дума не може да се отхвърли!“ [...]

в) Най-мъдрият владетел, дори да е прекарал цялата си младост в обучение как да управлява, не би могъл и не би трябвало да управлява страната *сам*, тъй като е трудно за един човек да управлява добре всички дела дори на едно малко село, та камо ли тези на цяла държава и народ; второ, понеже „четири очи виждат по-добре от две“, и трето, защото дори най-мъдрият и образован владетел е все пак човек, поддаващ се на всички човешки страсти и слабости, и поради това е под заплаха да сгреша заради гняв или някаква друга силна емоция. [...]

3) Нужно би било да се организират училища. По

мое мнение Сърбия днес няма по-голям недостиг или по-голяма необходимост, отколкото от хора, способни за държавна служба [...].

Karadžić, pp. 652-666.

През 30-те години на XIX в. нарастващ брой сръбски интелектуалци и политици са недоволни от деспотичното управление на Милош Обренович (1780-1860; княз от 1815-1839, и от 1858-1860). Едно от най-влиятелните мнения е изразено от Вук Караджич (1787-1864), който е централна фигура в сръбската национална култура през XIX в. Деятелен езиковед, етнолог и историк, той публикува първата граматика и речник на съвременния сръбски език, събира и обнародва епическа и лирическа народна поезия, и превежда Новия завет от старославянски на сръбски. По време на написването на това писмо Вук Караджич е първи председател на Мировия съд в Белградска област.

Според вас защо Вук Караджич изпраща това писмо до владетеля на страната? Кои главни проблеми на държавната политика и управление осветлява авторът?

II-4. Сръбската конституция от 1835 г. – структурата на властта

Чл. 29. Сръбският княз трябва да е роден или натурализиран сръбин от източноправославната вяра. Княгинята и съпругите на членовете на княжеското семейство трябва да бъдат от същата религия.

Чл. 45. Сръбският Държавен съвет е върховната власт в Сърбия след княза. [...]

Чл. 79. Съдопроизводството в цяла Сърбия ще се води равноправно и съобразно сръбски правен кодекс, който ще бъде публично обнародван, колкото се може по-скоро, и ще бъде предписан за съдилищата, за да се използва при граждански спорове и при криминални деяния.

Чл. 80. При издаването на присъда съдията не трябва да бъде зависим от никого в Сърбия, освен от сръбския правен кодекс. Никаква власт, по-висша или по-нисша, [...] не ще има правото да го отклонява от това или пък да му нарежда да отсъди другояче [...].

Чл. 82. Националното събрание трябва да се състои от сто внимателно подбрани, най-мъдри, най-почтени и в най-голяма степен заслужили депутати от всички окръзи и от цялото Княжество Сърбия.

Jovičić, pp. 48-64.

II-5. Румънската конституция от 1866 г. – основни клаузи

Чл. 1. Княжество Румъния, с всичките си окръзи от дясната страна на Дунава, е унитарна, неделима държава.

Чл. 2. Територията на Румъния е неотчуждаема. Границите на държавата не могат да се променят или изменят, освен чрез закон.

Чл. 3. Територията на Румъния не може да бъде колонизирана с хора от чужд произход [...].

Чл. 5. Румънците се радват на свобода на мисълта, свобода на образованието, свобода на пресата, свобода на събранията.

Чл. 10. В тази държава няма класови различия. Всички румънци са равни пред закона, като трябва да плащат еднакъв брой данъци и да участват равноправно в обществените длъжности.

Само те могат да заемат публични, граждански и военни постове. [...] Чужденците не могат да заемат публични постове, освен в изключителни случаи, определени със закон [...].

Чл. 12. Всички привилегии, изключения и класови монополи са следователно завинаги забранени в румънската държава.

Чл. 13. Свободата на личността е гарантирана. [...]

Чл. 21. Свободата на мисълта е абсолютна. [...]

Чл. 23. Образованието е свободно.

Чл. 31. Цялата държавна власт принадлежи на нацията, която не може да я упражнява другояче, освен чрез представителство и чрез принципите и правилата, установени в настоящата Конституция.

Чл. 32. Законодателната власт се упражнява колективно от Владетеля и от Националното събрание на представителите.

Националното събрание на представителите е разделено на две части: Сенат и Камара на депутатите. Всеки закон трябва да бъде одобрен и от трите дяла на законодателната власт.

Чл. 35. Изпълнителната власт принадлежи на Владетеля, който я упражнява чрез конституционните средства.

Чл. 36. Съдебната власт се упражнява от съдилищата и трибуналите. Техните решения и присъди се изпълняват в съответствие със закона и се произнасят в името на Владетеля.

Чл. 38. Членовете и на двете асамблеи представляват цялата нация, а не само окръга или града,

който ги е избрал. [...]

Чл. 92. Личността на Владетеля е ненакърнима. Неговите министри носят отговорност. Нито един владетелски декрет не е валиден, докато не бъде подписан и от министър, който по този начин става отговорен за съответния декрет.

Constituțiile, pp. 33-41.

Какво е мястото на нацията в организацията на румънската държава? Как Конституцията осъществява разделението и баланса на властите?

II-6. Възвание на княз Никола до народа на Херцеговина от юни 1876 г.

МОХАМЕДАНИ! Вие ще живеете свободно в освободена Херцеговина. Нейните закони ще се отнасят еднакво и честно за всеки един човек. Никой няма да посяга на светостта на вашата религия. Гарантирам ви това, а моята честност и обич към вас се потвърждава от стотици последователи на вашата религия, които винаги са били добре дошли, били са подпомагани и почитани като братя от моята страна и от мен. Затова ви призовавам, мохамедани, не вдигайте оръжие срещу вашите християнски братя по кръв.

Княз Никола

Besjede i proglasi kralja Nikole, p. 31.

II-7. Британският посланик в Истанбул за отношението на османците към конституцията (1876 г.)

Думата „конституция“ беше в устата на всички, така че софтите [ученици от мюсюлманските религиозни училища], които представляват интеллигентното обществено мнение в столицата, знаеха, че са поддържани от нацията. Според мен християните, а и мохамеданите няма да намалят усилията си, докато не я получат, и ако султанът откаже да я даде, опит за свалянето му изглежда почти неизбежен, тъй като циркулираха текстове от Корана, които доказваха на правоверните, че формата на управление, санкционирана от нея, е напълно демократична, и че абсолютната власт, упражнявана сега от султана, е узурпация на пра-

вата на народа и не е санкционирана от Свещения закон – и двата текста и прецедента [Коранът и Шариатът] бяха призовани, за да покажат, че не е дължимо покорство на суверен, който пренебрегва интересите на Държавата [...].

Eliot, pp. 231-232.

Възприема ли мюсюлманското население на Османската империя идеята за конституция като нововъведение от християнска Европа? Защо привържениците на конституцията твърдят, че тя е в пълно съответствие с мюсюлманското Свещено право?

II-8. Османската конституция от 1876 г.

Османската империя

Член. 1 Османската империя обхваща настоящата територия и владения, и полунезависимите провинции. Тя формира неделимо цяло, от което никаква част не може да бъде отделена по какъвто и да е повод.

Член.4. Негово Величество Султанът, с титлата „Върховен халиф“, е защитник на мюсюлманската религия. Той е суверен и падишах на всички османци.

Член 5. Негово Величество Султанът не носи отговорност; личността му е свещена.

Член. 7. Сред суверенните права на Негово Величество Султана са следните прерогативи: той назначава и уволнява министрите; той удостоява с ранговете, длъжностите и инсигниите на заповедите си, и извършва назначенията на главите на привилегированите провинции, съобразно формалностите, определени от привилегиите, които са им отстъпени; той сече монетите; неговото име се произнася в джамиите по време на публичните молитви; той сключва договори със Силите; той обявява война и сключва мир; той командва и сухопътните, и военноморските сили; той заповядва придвижванията на армията; той прилага предписанията на Шариата (Свещения закон) и на другите закони; той надзирава администрирането на обществените мерки; той отлага или отменя присъдите, произнесени от наказателните съдилища; той свиква и разпуска Общото събрание, той разпуска, ако прецени за необходимо, Камарата на депутатите, като се предвижда той да насрочи изборите за нови членове.

Свободата на личността

Член 8. Всички поданици на империята се наричат османци, без разлика по отношение на която и да е изповядвана от тях вяра; статутът на османец се придобива и губи при условия, определени в закона.

Член 9. Всеки османец се радва на лична свобода при условие, че не накърнява свободите на останалите.

Член 10. Личната свобода е напълно ненакърнима. Никой не може да бъде наказан, под каквото и да е предлог, освен в случаите, определени от закона и съобразно формите, предписани от него.

Религия

Член 11. Ислямът е държавна религия. Но, макар и да се спазва този принцип, държавата ще защитава свободното упражняване на верите, изповядвани в империята, и ще подкрепя религиозните привилегии, дадени на различни общности, при условие, че няма да бъде накърнен общественият ред и морал.

Равенство пред закона. Публични постове

Член 17. Всички османци са равни пред лицето на закона. Те имат еднакви права и притежават еднакви задължения към страната си, без религиозни предразсъдъци.

Член 18. Избираемостта за публичен пост е обусловена от познанията по турски език, който е официален език на държавата.

Член 19. Всички османци могат да бъдат назначени на публични постове, според тяхното психическо състояние, заслуги и способности.

Собственост

Член 21. Собствеността, недвижима или лична, със законен произход, е гарантирана. Не може да има отнемане, освен за добра публична кауза, и без да е обект на предварително плащане, според закона, за стойността на въпросната собственост [...].

Общото събрание

Член 42. Общото събрание се състои от две камари – Камара на нотабилите или Сенат, и Камара на депутатите.

Член 43. Двете камари ще се събират на 1 март ежегодно, откриването ще става с императорски декрет (ираде), закриването, определено за следващия 1 март, също ще става с императорски декрет. Никоя от двете камари не може да се събира, ако другата камара не присъства.

Член 47. Членовете на Общото събрание са свободни да изразяват мнението и да гласуват според желанието си. Те не могат да бъдат обвързани от условия или обещания, или пък да бъдат повлиявани от заплахи. Не могат да бъдат преследвани за мнения или гласувания, извършени в хода на дебатите, освен ако не са нарушили правилника на камарата, когато са отговорни според клаузите на действащите правила.

Провинциална администрация

Член 108. Администрацията на провинциите ще се основава на принципа на децентрализацията.

Различни клаузи

Член 115. Никоя клауза на конституцията не може да бъде отменяна или пренебрегвана, по каквото и да е повод.

www.ata.boun.edu.tr/Department%20Webpages/ATA_517/Constitution%20of%20the%20Ottoman%20Empire%201876.doc

Османската конституция е приета през декември 1876 г. в общия контекст на Източната криза от 1875-1878 г. Целта ѝ е да предотврати намесата на Великите сили в полза на немюсюлманските поданици на Османската империя, като се застъпва тезата, че новата модерна конституция им е предоставила пълни права и същевременно укрепва целостта на Османската империя. В това отношение конституцията се оказва неефективна, тъй като не предотвратява обявяването на война от страна на Русия през 1877 г. След поражението конституцията е отменена през 1878 г. и възстановена едва през 1908 г. В края на Първата световна война тя става отживелица в контекста на разпадането на Османската империя.

В какво отношение Османската конституция от 1876 г. е подобна на конституциите на различните национални държави от Югоизточна Европа? Какви елементи за сигурност са включени в текста на конституцията, за да попречат на завръщането на едно автократично управление? Опитайте се да си представите защо конституцията от 1876 г. определя привилегирована роля на исляма в Османската империя. Какви клаузи са включени, за да се съхрани Османската империя от вътрешно разпадане? Били ли са тези клаузи реалистични в контекста на годината 1876?

II–9. Реч на княз Никола по повод провъзгласяването на конституцията на Черна гора (1905 г.)

Господа депутати!

Формата на върховно държавно управление в тази страна досега беше самодържавието. Като седми владетел от моята династия, по Божията милост, наследих властта и ръководството на това управление. За разлика от другите монарси, нито моите славни предци, нито пък аз смятах, че не носим отговорност, и не вярвам, че волята ни е закон.

В мирно време бяхме истински братя на черногорците, биехме се заедно в едни и същи сражения, бяхме убивани, където бяха убивани и те, и понасяхме, и нанасяхме рани, така както правеха и те – по целия път от Царев лаз до Вучи дол²⁰ [...].

Нашето управление започна на гола поляна, с абсолютно нищо под ръка, под ясното небе и пред взора на врага. То бе законно, защото бе избрано от народа и бе провеждано с обич и енергия. [...]

В края на XVII в. Династията ми завари Отечеството ни в жалко състояние и почти погълнато от друга вяра, и нашата прекрасна Православна вяра – подложена на голяма заплаха. [...]

Сега границите на отечеството ни се разшириха и са международно признати от вливането на Бояна в Адриатическо море до сливането на Тара и Пива, които образуват река Дрина, и от Бийела гора до Чакор, над Печ и Дечани. [...]

Днес Отечеството ни става конституционна монархия и щастливо навлизаме в новия политически живот. Като се разделяме с предишния, в този повратен момент, не мога да се въздържа и да не изразя благодарността си, от цялото си сърце, към

моите и вашите покойни предци за техния свещен съюз и свободата, посветена от тях на нас. [...]

Решението ми да издам конституцията ще бъде посрещнато добре от две страни. Вие, и като цяло всички сръбски патриоти, ще го приемете с искрената вяра, която го вдъхнови, че то ще бъде успешно и щастливо за развитието и прогреса на Родината ни. [...]

Crnogorski, IV, pp. 34–46.

Никола I Петрович (1841–1921) управлява Черна гора от 1860 до 1918 г., първо като княз, а после, от 1910 г., като крал. По негово време Черна гора става независима (1878 г.) и увеличава територията си за сметка на Османската империя. След като учи две години в гимназия в Париж, Никола подпомага образованието и модернизацията на институциите. Поради силата на традиционните социални структури, повечето реформи трябва да се провеждат отгоре надолу и по тези причини са сравнително късни в сравнение с онези в другите национални държави от Югоизточна Европа.

По какъв начин се легитимира монархията? Защо кралят решава да дари конституция?

II–10. Прокламация на младотурците (1908 г.)

1. Основа за конституцията ще бъде уважението към върховенството на националната воля. Едно от последствията от този принцип ще бъде да се изиска незабавно отговорност от министъра пред Парламента и вследствие на това – министърът да се смята за подал оставка, ако не получи мнозинство гласове в парламента.

2. Като се има предвид, че броят на сенаторите не надвишава една трета от броя на депутатите, сенатът ще се номинира по следния начин: една трета от султана и две трети от нацията, и мандатът на сенаторите ще бъде ограничен във времето.

3. Ще се изиска всички османски поданици, навършили 20 години, без оглед на това какво притежават, собственост или богатство, да имат правото да гласуват. Тези, които са изгубили гражданските си права естествено ще бъдат лишени от това право.

4. Ще се изиска правото на свободно формиране на политически групи да бъде вкарано по прецизен начин в конституционната харта, така че да

20. Бойни полета от войните с османците.

се спазва член 1 от конституцията от 1293 г. от Хиджра.

7. Турският ще остане официален държавен език. Официалната кореспонденция и дискусии ще се провеждат на турски език.

9. Всеки гражданин ще се радва на пълна свобода и равенство, без оглед на националност и религия, и ще има еднакви задължения. Всички османци, бидейки равни пред закона относно правата и задълженията към държавата, са избираеми на правителствени постове, според личните им способности и образованието им. Немюсюлманите са еднакво годни и за военна служба.

10. Свободното упражняване на религиозните привилегии, които са били отпуснати на различните националности, ще останат непокътнати.

14. Като се има предвид, че имуществените права на земевладелците не са нарушени (понеже тези права трябва да се уважават и трябва да се запазят непокътнати, според закона), ще бъде предложено на селяните да се разреши да придобиват земя и ще им се предоставят средства за заемане на пари с умерена лихва.

[...]

16. Образованието ще бъде свободно. Всеки османски гражданин, в рамките на предписанията на конституцията, може да ръководи частно училище в съответствие със специалните закони.

17. Всички училища ще действат под надзора на държавата. За да се получи образование с хомогенен и единен характер за османските граждани, ще се отворят и държавни училища, преподаването в тях ще бъде свободно и всички националности ще бъдат допуснати до тях. Преподаването на турски език ще бъде задължително в общинските училища. В държавните училища публичното преподаване ще бъде свободно. Средното и висшето образование ще се получава в обществените училища, посочени по-горе; то ще ползва турския език. Търговските, земеделските и индустриалните училища трябва да бъдат отворени с цел развитие на ресурсите на страната.

18. Ще се предприемат стъпки, също така, за създаване на пътища, железопътни линии и канали, за да се увеличат средствата за комуникация и да нараснат източниците на богатство в страната. Всичко, което би могло да застраши търговията или земеделието, ще бъде отстранявано.

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1908youngturk.html>

След поражението във войната от 1877-1878, султан Абдул Хамид II (1876-1908) отменя конституцията от 1876 г. и управлява самодържавно. Младотурците, опозиционна организация, формирана предимно от офицери и интелектуалци, искат възстановяване на конституцията и модернизиращи реформи, за да се укрепи империята. В крайна сметка, през 1908 г. те провеждат успешна революция и завземат властта, която задържат до 1918 г.

Основното искане на младотурците по време на опозицията им срещу Абдул Хамид II е възстановяване на конституцията от 1876 г. Въпреки това, те приемат включването на някои промени в тази конституция. Избройте тези промени и обяснете защо младотурците настоявали толкова да ги въведат?

Сравнете член 17 с текстовете от глава IIe. Каква роля играе училището в процеса на изграждане на нацията? Анализирайте член 18 и го сравнете с текстовете от глава IIд. Какво можем да отбележим за ролята, приписвана от политическите лидери, на икономическото развитие?

Таблица 1: Конституции на държавите от Югоизточна Европа

Държава	Първа модерна конституция	Основни промени			Настояща конституция
		Преди Първата световна война	Междувоенен период	След Втората световна война	
Албания ²¹	1920		1925; 1928; 1939	14.03.1946; 1976	21.10.1998
Босна и Херцеговина					24.02.1993 14.12.1995
България	1879 (Търновска конституция)			04.12.1947; 1971	12.07.1991
Кипър	1959 (1960)				
Хърватско					22.12.1990
Република Македония					17.11.1991
Гърция ²²	1844	1864; 1911	1927	1952	07.06.1975
Черна гора	1905			12.10.1992	19. 10. 2007
Османска империя	1876				
Румъния ²³	1866		1923;1938	13.04.1948;1952;1965	08.12.1991
Сърбия	1835	1838; 1869 1888; 1901		28.09.1990	08.11.2006
Словения					23.12.1991
Турция	1924			1961	07.11.1982

Таблица 2: Въвеждане на всеобщо изборително право в Югоизточна Европа

Държава	Всеобщо изборително право за мъжете	Изборително право за жените
Албания	1920	Ограничено-1920; всеобщо-1946
Босна-Херцеговина	1920 (Югославия)	1945 (Югославия)
България	1879	Омъжени жени – 1938; всеобщо-1945
Хърватско	1920 (Югославия)	1945
Кипър	1960	1960
Република Македония	1913 (Сърбия)	1945 (Югославия)
Гърция	1864	1952
Черна гора	1920 (Югославия)	1945 (Югославия)
Румъния	1918	Ограничено 1929; всеобщо-1946
Сърбия	1869	1945 (Югославия)
Словения	1907 (Австрия)	1945 (Югославия)
Турция	1924	1930
Югославия	1918	1945

21. Квази-конституционен устав Статут на Международната комисия за Албания (1914 г.).

22. Първите гръцки конституции били гласувани от революционни събрания по време на Гръцката война за независимост, преди създаването на държавата: 1822 г. (Епидавър); 1823 г. (Астрос); 1827 г. (Трезена).

23. Квази-конституционен устав – Органически уставы (1831/1832) на Влахия и Молдова; Парижка конвенция (1859 г.) за Обединените княжества Влахия и Молдова (след 1859 г. Румъния).

► И 4. Площадът на Конституцията в Атина (1863 г.)

Markezinis, pp. 312-313.

? Обяснете името, дадено на площада. Имате ли площад на конституцията в столицата на вашата държава и във вашия град? Имате ли/имали ли сте някога „Площад на нацията“/„Национален площад“?

🔑 В Букурещ междувоенното име булевард „Кралица Елизабета“ е променено по времето на комунистическия режим на булевард „6-ти март“ (датата на съставянето на първото доминирано от комунистите правителство), после на булевард „Георге Георгиу-Деж“ (по името на комунистическия лидер на Румъния от 1945 до 1965 г.), а след 1989 г. е преименувано на булевард „Михаил Когълничану“ (по името на известен политик, историк и писател от XIX в.), като няколко години по-късно част от него възстановява старото си име (булевард „Кралица Елизабета“). Използването на имената на улиците е много прост пример за това как политическите режими легитимират определени идеологически исторически паметни.

? Можете ли да намерите повече примери като този? Какво мислите за тези промени на имената?

? Игра: Имената на градските улици като уроци по история

Формирайте четири групи. Вземете туристически пътеводители на града ви от четири исторически периода през XIX и XX в. Анализирайте имената на улиците и площадите, и вижте колко от тях се отнасят до исторически събития или лица, до национални и местни герои, или събития. Анализирайте значението на избора на име, а също промените в хода на времето. Можете да изиграете същата игра и със статуите в града ви.

IIb. Гражданство

II-11. Определение за гражданство в гръцката конституция от Епидавър (1822 г.)

В ИМЕТО НА СВЕТАТА И НЕДЕЛИМА ТРОИЦА

Гръцката нация, като не можеше повече да понася тежкия товар на тиранията на ужасното османско управление и като го отхвърли с огромни жертви, заявява днес, чрез законните си защитници в национално събрание, пред Бога и народа, „своето политическо съществуване и независимост“.

В Епидавър, на 1 януари 1822 г.
Година първа от независимостта.

ВРЕМЕННА ПОЛИТИЯ НА ГЪРЦИЯ ТИТУЛ А

СЕКЦИЯ А

За религията

a/ Преобладаващата религия на гръцка територия е онази на Източноправославната църква на Христа, но властите в Гърция ще толерират всички останали религии, чиито обичаи и свещеностействия ще се изпълняват безпрепятствено.

СЕКЦИЯ Б

Относно общите права на жителите на гръцката територия

б/ Коренните жители на гръцката територия, които вярват в Христа, са гърци и се радват на всички политически права без дискриминация.

в/ Всички гърци са равни пред закона, без изключение на основата на привилегии, класа или пост.
г/ Всички лица, пристигащи отвън, за да се заселят или да пребивават на гръцка територия, са равни през закона с коренното население.

Vakalopoulos, p. 390.

По време на Гръцката революция първият „парламент“ се събира в Епидавър и гласува първата конституция, повлияна от подобни текстове от времето на Френската революция. Въпреки че е променена още по време на революцията, Епидавърската конституция остава важен момент в гръцката политическа култура, символ на идеалите на борбата за национална независимост.

Кои са гърците според Епидавърската конституция? Каква е връзката между религиозната и националната идентичност? Езикът ли е предпоставка за националната идентичност? Какви принципи на Френската революция можете да идентифицирате в тази конституция?

II–12. Определение на гражданство в гръцката конституция от Трезене (1827 г.)

6. Гърци са:

- а. коренните жители на гръцка територия, които вярват в Христа;
- б. онези, които са под османска власт, които вярват в Христа и са дошли или ще дойдат на гръцка територия, за да се присъединят към борбата, или да живеят тук;
- в. онези, които живеят на чужда територия и са родени от гръцки баща;
- г. коренни и некоренни жители и техните потомци, които са станали жители на чужди държави преди публикуването на настоящата Конституция, които са дошли на гръцка територия и са се заклели с гръцката клетва;
- д. всички чужденци, които пристигат и получават гражданство.

Θέματα, p. 107.

Сравнете текстовете II–11 и II–12 по отношение на концепцията за гражданство. Какви забележки можете да формулирате?

II–13. Определение на гражданство в Сръбската конституция от 1835 г.

Член 108. Всяко дете, родено в Сърбия или извън Сърбия, но от сръбски родители; всеки чиновник или служител от християнска религия на сръбска служба в Сърбия, или извън Сърбия, по време на прокламирането на настоящата конституция; всеки, който е живял в Сърбия повече от 10 години или който притежава недвижима собственост в Сърбия, трябва да бъде смятан за сърбин и ще бъде удостоен със сръбско гражданство.

Член 109. Чужди търговци, собственици на предприятия, занаятчии и земеделци от християнска вяра могат да получат правата на сръбски граждани след като са живели седем години в страната и са се държали почтено, или пък ако князът ги удостои с длъжност; и чужденци, заслужили пред Сърбия, ако получат писмо от княза, че те са натурализирани сърби. А как ще се упражнява правото на сръбско гражданство, ще бъде определено от специален закон.

Член 111. Всеки сърбин, без дискриминация, трябва да бъде равен пред сръбските закони, и по отношение правото на защита, и при налагане на наказания, във всички съдилища, от най-нисшите до най-висшите [...].

Член 116. Всеки сръбски гражданин трябва да има равен достъп до всички служби в Сърбия, в случай, че докаже, че е способен и ги заслужава. В случай на равни способности трябва да бъде дадено предимство на сърбина пред чужденеца.

Член 118. Всеки роб, който влезе на сръбска територия трябва веднага да бъде освободен, независимо от това дали някой го е довел в Сърбия или е избягал тук сам. Сърбинът има право да купи роб, но не и да го продава.

Jovičić, pp. 48-64.

Сравнете този текст с текст II–15. Анализирайте връзката между религията и гражданството, както е представена в откъсите от конституциите, включени тук. Погледнете първите конституции на собствените ви страни и проверете дали там има някакви клаузи, които свързват гражданството с религиозната принадлежност. Смятате ли, че гражданството трябва да зависи от религията? Защитете своята идея, като намерите примери, свързани с опита във вашата страна. Запитайте се: необходима ли е или не подобна клауза? Дали религиозната принадлежност е условие за националната идентичност?

II–14. Законник на Данило I, владетел на Черна гора и Бърдо (1855 г.)

Досега Черна гора и Бърдо²⁴ наистина бяха свободни, но нямаха публичен правен кодекс, който би подсилнил и защитил свободата на черногорците и бърдците, справедливостта и съдбата им бяха в ръцете на владетеля. [...]

Първо

Всеки черногорец и жител на Бърдата трябва да бъде равен пред съда.

Второ

Честта, имотът, животът и свободата, според наследената и досега запазена свобода, трябва да се оставят и да бъдат осигурени за в бъдеще за всеки черногорец и жител на Бърдата. Съдът може да се намеси в тези свещени права на истинския брат черногорец и жител на Бърдата [...].

Деветдесет и първо

Всеки беглец, когато стъпи на нашата свободна земя, според клетвата на свети Петър, бившия черногорски владетел, ще бъде спасен, и не бива да му бъде навредено, когато се държи почтено и уважава нашия държавен законник. Той трябва да се радва на правосъдие, така както всеки наш брат черногорец и жител на Бърдо. [...]

Деветдесет и второ

Въпреки че в тази страна няма друга нация, освен сръбската, и друга религия, освен източното православие, всеки член на всяко друго племе и всяка друга религия, при все това, може да живее свободно и да се радва на същата свобода като всеки черногорец или жител на Бърдо.

Crnogorski, I, pp. 167-184.

Данило Петрович Негош (1826-1860) наследява чичо си Петър II Петрович Негош през 1851 г. Тъй като отказва да стане владика, приема светската титла „княз“ и реорганизира Черна гора като наследствено светско княжество. Образован и енергичен, Данило се сражава успешно с османците: черногорската армия разбива османските войски край Граховац през 1858 г. След намесата на Франция и Австрия е окончателно определена и границата между Османската империя и Черна гора. Освен това Данило започва процес на централизация и насърчава модернизацията с приемането на Поземлен закон през 1885 г. Убит е от опозиционер в Котор, през 1860 г.

Как кодексът на Данило I определя черногорците? Достъпен ли е този статут за новодошлите?

II–15. Предефиниране на гражданството в член 7 на Румънската конституция (1879 г.)

Член 7. Различните религиозни вери и изповедания в Румъния не представляват пречка за ползването и упражняването на граждански и политически права.

I. Чужденецът, без оглед на религията му, независимо дали е под чуждо покровителство или не, може да получи правото на заселване при следните условия:

а) Той подава искането си за натурализация до властите, в което трябва да покаже капитала, който притежава, професията или занаята си, и желанието си да се засели в Румъния.

б) Той ще живее, след подаването на молбата си, десет години в тази страна, и трябва да докаже, че е полезен за нея.

II. От тази процедура могат да бъдат освободени следните лица:

а) Тези, които организират нов тип индустриално производство или внасят полезни открития, или изтъкнати таланти в страната, или онези, които са основали големи търговски или индустриални предприятия тук.

б) Тези, които са родени и отгледани в Румъния от родители, заселили се в тази страна, които никога не са се ползвали от чуждестранна защита.

в) Тези, които са служили на тази страна по време на Войната за независимост и които трябва да бъдат натурализирани колективно в резултат на предложението на правителството от един единствен декрет и без никакви други формалности.

III. Лицата могат да бъдат натурализирани само по закон и индивидуално.

IV. Ще има отделен закон, който ще определи начина, по който чуждестранните лица ще могат да се заселват на румънска територия.

V. Само румънците и онези, които са натурализирани като румънци, могат да получават селски недвижими имоти в Румъния. Всички права, добити до този момент, ще бъдат уважени. Всички международни конвенции, съществуващи към този

24. Бърдо (Бърдата) – планински район в североизточната част на Черна гора – е включен в Княжеството едва през 1796 г. Бърдските родове и племена запазват традиционните си особености в продължение на няколко поколения.

момент, ще останат в сила с всичките си клаузи и условия.

Constituțiile, pp. 34-35.

Румънската конституция от 1866 г. ограничава гражданството до християните (чл. 7), като по този начин изключва евреите и мюсюлманите.

Според Берлинския мирен договор (1878 г.) Великите сили поставят като условие за признаването на независимостта на Румъния внасянето на промени в член 7, в полза на нехристияните. Румънският политически елит не харесва това изискване, но не може да му се противопоставя до безкрай, така че накрая оформя компромисна версия на промените в оспорвания член 7.

Дали промененият член 7 наистина слага край на религиозната дискриминация относно румънското гражданство? Какви качества позволяват на чужденеца да кандидатства за румънско гражданство? Как бихте оформили вие достъпа до гражданство?

II-16. Договор за малцинствата, подписан между Съюзните, Присъединените сили и Румъния (1919 г.)

Член 1. Румъния приема, че споразуменията, съдържащи се в членове 2-8 от тази глава, трябва да бъдат признати като фундаментални закони, и че никой закон, разпоредба или официално действие не трябва да бъде в противоречие или да се намесва в тези споразумения, нито пък който и да е закон, разпоредба или официално действие да стои над тях.

Член 2. Румъния приема да осигури пълна и цялостна закрила на живота и свободите на всички жители на Румъния, без разлика по рождение, националност, език, раса или религия. Всички жители на Румъния трябва да имат правото на свободно упражняване, било то публично или частно, на всяка вяра, религия или изповедание, чиито практики не са несъвместими с обществения ред и обществения морал.

Член 3. Субект на специални разпоредби на споменатите по-долу договори, Румъния признава и декларира, че всички лица, които са постоянно пребиваващи, към датата на влизането на този договор в сила, на цялата територия на Румъния, са румънски поданици *ipso facto* [с оглед на самия факт], и без изискването на каквито и да е било формалности, включително и допълнени-

ята, направени от договорите за мир с Австрия и Унгария, или каквито и да било други допълнения, които биха могли да бъдат направени след това, ако тези лица към тази дата не са поданици на друга държава, различна от Австрия и Унгария.

Въпреки това, австрийските и унгарските поданици, които са навършили осемнайсет години, ще получат правото, по условията, съдържащи се в казаните договори, да изберат всяко друго поданство, което може да е открито за тях. Изборът на съпруга се отнася и до съпругата, а изборът на родителите се отнася и до децата, ненавършили осемнайсет години.

Лица, които са упражнили горепосоченото право на избор, трябва в рамките на следващите дванайсет месеца да се преместят в държавата, която са избрали. Те ще получат правото да запазят недвижимата си собственост на румънска територия. Могат да отнесат със себе си движимата си собственост, от какъвто и да е вид. Не трябва да им се налагат мита за износ във връзка с изнасянето на подобен род имущество. [...]

Член 5. Румъния приема да не създава пречки пред упражняването на правото, което имат засегнатите лица, според сключените договори, или онези, които ще бъдат сключени между Съюзените и Присъединените сили, и Австрия или Унгария, да изберат дали ще приемат или не румънско поданство.

Член 6. Всички лица, родени на румънска територия, които не са родени като поданици на друга държава, стават румънски поданици *ipso facto*.

Член 7. Румъния приема да признае за румънски поданици *ipso facto* и без каквито и да било формални изисквания евреите, живеещи на която и да било румънска територия, които не притежават друго поданство.

Член 8. Всички румънски поданици трябва да бъдат равни пред закона и ще се радват на едни и същи граждански и политически права, без разлика на раса, език или религия. Различията, основани на религия, вяра или изповедания не трябва да пречат на който и да било румънски поданик относно въпроси, свързани с ползването на гражданските или политическите права, като например достъп до публични назначения, функции и почести, или упражняването на професии

и занаяти [...]

Член 9. Румънските поданици, които принадлежат към расови, религиозни или езикови малцинства, трябва да се радват на същото отношение и сигурност пред закона, на практика, както и останалите румънски поданици. В частност те трябва да имат еднакви права да създават, управляват и контролират, за своя собствена сметка, благотворителни, религиозни и социални институции, училища и други образователни учреждения, с правото да ползват своя собствен език и да упражняват свободно религията си там.

Член 10. Румъния ще осигури в публичната образователна система, в градовете и окръзите, където обитават значителен брой румънски поданици с [майчин] език, различен от румънския, адекватни възможности за осигуряване на правото на обучение в началните училища на техния собствен език, което ще бъде предоставено на деца на такива румънски поданици. Това предписание няма да пречи на румънското правителство да въведе задължително изучаване на румънския език в тези училища. [...]

Член 12. Румъния приема, че разпоредбите в горекананите членове, доколкото се отнасят до лица, принадлежащи към расови, религиозни или езикови малцинства, създават задължения с международен характер и трябва да бъдат поставени под гаранциите на Обществото на народите. [...]

www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/13.html

В края на Първата световна война, Руската, Австро-Унгарската и Османската империя се разпадат и възникват няколко нови национални държави, а някои от по-старите се сдобиват с нови територии и значителни малцинства. За да се избегне напрежение на мирната конференция в Париж (1919-1920), тези малцинства са поставени под специалната защита на международните договори, подписани поотделно с националните държави от Източна и Югоизточна Европа.

Договорите за малцинствата често пъти са възприемани като намеса на Великите сили във вътрешните работи на суверенните национални държави. Какво мислите днес за това? Дали тези договори са справедливи? Били ли са те ефикасни?

Общи въпроси : Обсъдете отношенията между гражданство, национални и религиозни идентичности, пол и раса. Погледнете настоящата конституция на страната си и открийте условията за гражданство. Сравнете и обсъдете настоящото положение с другите, представени тук, или които могат да се открият в историята на страната ви. Как могат да бъдат обяснени изключванията от това право?

II–17. Предефиниране на гражданството в Румънската конституция от 1923 г.

Член 1. Кралство Румъния е национална, унитарна и неделима държава.

Член 5. Румънците, без оглед на своя етнически произход, на езика, който говорят или религията си, се радват на свобода на съвестта, свобода на образованието, свобода на печата, свобода на събранията, свобода на сдружаването и на всички останали свободи и права, установени със закон.

Член 6. Настоящата конституция и всички останали закони, отнасящи се до политически права, са необходими условия за упражняване на тези права, с изключение на правото да бъдеш румънец. Специални закони, гласувани с мнозинство от две трети, ще установят условията, съгласно които жените могат да упражняват политически права. Гражданските права на жените трябва да бъдат определени на основата на пълното равенство между половете.

Член 7. Различните религиозни вери и изповедания, етнически групи и езици в Румъния не представляват пречка пред ползването и упражняването на граждански и политически права. Там, където става дума за политически права, само натурализацията може да осигури на чужденеца същите права, като тези на румънците. Натурализацията се предоставя индивидуално от Министерския съвет посредством комисия, съставена от: първия председател и председателите на Върховния съд в столицата, при положение, че адвокатът е изпълнил законовите условия.

Constituțiile, pp. 71-72.

Дали предписанията на Конституцията от 1923 г. са прогресивни в сравнение с предишните правила относно гражданството?

Какви са предписанията относно гласуването на жените? Погледнете конституциите от XIX и XX в. на своята страна и се опитайте да откриете предписанията относно правото на глас на жените. Какви са политическите ефекти от изключването от право на глас?

IIc. Нации и църкви

II–18. Православната Константинополска патриаршия осъжда обичая да се дават на децата древногръцки, вместо християнски имена (1819 г.)

Този нововъведен обичай на даване на древногръцки имена на кръстени деца [...], разглеждан като акт на презрение към християнските имена, е напълно неприемлив; поради това възниква нуждата да издадете строги заповеди [...].

Dimaras, p. 364.

Защо хората започват да дават на децата си древногръцки имена? Какво мислите за отношението на Патриаршията? Редно ли е религиозните власти да се месят на родителите при избора на име на децата им? Би ли била намесата на политическите власти в този въпрос по-справедлива? Какви имена преобладават във вашата страна през XIX в.? Какво е положението днес? По ваше мнение, дали имената са използвани като белег за религиозна, регионална или национална идентичност? Кой взема решение за идентичността?

II–19. Различни мнения относно установяването на автономия на Гръцката църква по отношение на православната Константинополска патриаршия (1833 г.)

А. ПРИВЪРЖЕНИК-ТЕОКЛИТОС ФАРМАКИДИС

През юни 1833 г. Църквата на кралство Гърция обяви автономията и независимостта си. [...] Гръцката нация, след като обяви политическата си независимост пред Бога и хората в началото на своята славна революция [...], също обяви и Църквата си за автономна и независима; защото целта на свещената борба бе църковна, така както и политическа (за да се постигне независимост) [...]. Не се изискваше разрешение или одобрение, [защото] политическата автономия върви ръка за ръка с църковната автономия, тъй като според вярванията на Източноправославната църква [...] няма необходимост от какъвто и да е особен акт или споразумение; защото територията и църквата са едно и също нещо [...].

Matalas, p.49.

Б. ПРОТИВНИК-КОНСТАНТИНОС ИКОНОМОС

Какви страдания изпитаха братята, оставени отвън, заради свободна Гърция? И сега искате те да не се наричат нито гърци, нито братя, а жители на Турция и поданици на онова, което наричате поробена Църква? Така отделяте (доколкото ви е възможно) Гърция от Гърция и гърците един от друг, като разделяте нацията и предизвиквате религиозни размирици, което води до вътрешно заболяване и ужасни братоубийствени войни. Така, в крайна сметка, ограничавате държавата на гърците в твърде тесни граници и пречите на прогреса на Богохранимото кралство Гърция, като премахвате (отново, доколкото можете) надеждите и желанията на цяла една нация, на толкова векове и на толкова филелински християнски нации? О, хора, как може да се държите по този начин?

Oekonomos, pp. 336-337.

След като получава независимост, Гръцката държава трябва да уреди също така и църковния проблем. Повечето гърци са православни, но главата на Православната църква, патриархът на Константинопол, е под контрола на османците. За да избегне продължаването на църковната зависимост от Османската империя, Православната църква в Гърция прекъсва институционалните си връзки с Константинополската патриаршия. Разгорещените спорове по този въпрос са пояснени тук от текстовете, написани от Теоклитос Фармакидис (1784-1860) и Константинос Икономос (1780-1857).

Сравнете двата текста. Какви са аргументите, използвани от двамата автори? Защо смятате, че е било важно за гръцката държава да има автономна църква?

II–20. Указ за създаване на синодална власт на Православната църква в Румъния (1864 г.)

Член 1. Румънската православна църква е и остава независима от всякаква чужда църковна власт по отношение на организацията и дисциплината.
Член 2. Румънската църква, чието единство е представено чрез Общ синод, продължава да се управлява от архиепископи и епископи, с помощта на епископски синоди.

Член 3. Общият синод на Румънската църква пази догматичното единство на светата православна

религия с голямата църква на Изтока чрез допитвания до Вселенската църква на Константинопол.

Член 4. Общият синод на Румънската църква се състои от:

- а. архиепископи;
- б. епископи;
- в. румънски архиереи;
- г. трима депутати, избрани от всяко епископство, от бялото духовенство, и само от енорийските свещеници или от миряни с теологически познания;
- д. деканите на богословските факултети от Яш и Букурещ. [...]

Член 16. Никога, по никакъв повод, Общият синод на Румънската църква не може да промени или попречи на:

- а. свободата на съвестта и религиозната толерантност; законите за религиозна толерантност са, във всяко отношение, от компетенцията на обикновените законодателни събрания;
- б. езикът на православния култ в църквите в страната ще бъде румънският за вечни времена.

Murgescu, pp. 255-256.

Този указ е издаден от княз Александру Йоан Куза (1859-1866) в контекста на конфликта с Константинополската патриаршия, по повод на секуларизацията на църковни поземлени имоти (1863 г.). Това е първата стъпка към организирането на национална православна църква, следвана от формално провъзгласяване на църковна автокефалност (1885 г.) и от обособяването на Румънската православна църква като отделна патриаршия (1925 г.)

Защо мислите, че е толкова важно за румънската държава да организира отделна и независима църква? Как държавата осигурява контрола си над църквата? В какво отношение Румънската църква съхранява връзката с Константинополската патриаршия? Сравнете този текст с текстове I–17 и I–26.

II–21. Коментарите на френския журналист Шарл Ириарте относно мнението на православните и католическите свещеници за връзката между религия и нация в Босна (1875-1876)

Православният свещеник живее близо до народа от своята вяра, и няма нужда да се чудим защо водачите на движението [въстанието в Босна през 1875 г.] бяха предимно гръко-православни свещеници. Те не само дадоха сигнал за началото

на въстанието, но също взеха пушки и поведоха хората си в битка. За тези хора понятието за вяра и понятието за раса или нация са толкова подобни, че думата „сърбин“ е станала синоним на думата „православен“.

Католиците имат друг възглед: за босненските католически свещеници понятието за религия е много по-важно от понятието за нация, и сега можем да видим, че католическите свещеници, които получават заповедите си от Рим, отклониха католическото население от въстанието. Най-напредничавите сред тях се ограничиха само с печатането на петиции, на родния им латински език, за намеса на съседната католическа сила [Австро-Унгария], за да се спре ефектът от насилието. Не бива да се учудваме, че не утихна раздорът, който разделя двете религии [православната и католическата].

Османската държава не се интересува от образованието на християните, а затова има добра причина. Тя оставя тази просветителска роля на църквата, което, естествено, означава, че свещеникът приема разкола между религиите като основа на всичко, което преподава. Резултатът от такава система е очевиден и съдбоносен. Гръко-православните деца ще научат от своя игумен, католическите деца – от францисканците, а мюсюлманските деца – от улемите, само как да се мразят взаимно, и това всъщност е единственото нещо, в което ще успеят като пораснат.

Yriarte.

Анализирайте начина, по който авторът описва връзката между религиозната и националната идентичност във възгледите на католическото и православното изповедание/църква в Босна. Съгласни ли сте с мнението, че децата научават само да се мразят взаимно, когато са образовани единствено в контекста на тяхната собствена религия? Как може да бъде избегната подобна ситуация? Каква е била ролята на религията в националното движение във вашата страна?

II–22. Търновската конституция от 1879 г. относно позицията на Българската православна църква

Глава IX

ЗА ВЕРАТА

37. Господствующа в Българското Княжество

вера е православнохристиянската от източно изповедание.

38. Българският Княз и потомството му не могат да изповедват никаква друга вера, освен православната. Само първият избран Български Княз, ако принадлежи към друга вера, може да си остане в нея.

39. Българското Княжество, от църковна страна, като съставлява една неразделна част от българската църковна област, подчинява се на Св. Синод – Върховната духовна власт на Българската църква – гдето и да се намира тая власт. Чрез последната Княжеството съхранява единението си с вселенската въсточна църква во всичко, що се отнася до догмите на верата.

Конституция, с. 6.

Защо църковните въпроси са уреждани в конституцията? Има ли разпоредби относно религията и църквата в настоящата конституция на страната ви?

II–23. Мнението на Никола Пашич за връзката между сръбската нация и Православната църква (1890 г.)

Православната църква

Следователно е ясно защо Православната църква е църквата на народа. Тъй като тя е по-тясно свързана и обединена с душата на народа, който я следва, отколкото би могла да бъде Католическата църква. [...] Ето защо те са наречени Сръбска църква, Българска църква, Гръцка църква, Руска църква. [...] Като цяло, Славянската православна църква, свързана от самото начало със славянските народи, които ѝ останали верни, съхранила в тези народи славянските качества, характерни черти и природа, които едва сега могат да възприемат резултатите от съвременния напредък [...].

Национален суверенитет

[...] Сръбският народ самостоятелно създаде Сръбската държава; създаде я със собствената си кръв, усилия и умения, и тя носи белега на своя създател, този на напълно демократичната държава. [...] В убедеността на хората, че те сами са създали държавата си, почива националният суверенитет, пълната власт на народа [...], върховна власт над всяка друга власт, гаранция, че не са възможни големи отклонения от демократичния начин на

живот, че недемократичните режими, въпреки че понякога могат да изненадат народа, все пак не могат да пуснат корени и да съществуват продължително време.

Pašić, pp. 128-129, 137, 139.

Никола Пашич (1845-1926) е един от водещите сръбски държавници от края на XIX в. до 20-те години на XX в. След като следва инженерство, той влиза в политиката и основава Радикалната партия през 1881 г. Няколко пъти е министър-председател.

Каква е ролята на Църквата според възгледите на автора? Как той определя връзката между народа и държавата? Защо смятате, че е било необходимо на автора да изложи писмено тези твърдения?

II–24. Източноправославната вяра като държавна религия в Черна гора

А. Конституцията на Светия Синод в княжество Черна гора от 20 декември 1903 г.

Член 1: Автокефалната православна митрополия в княжество Черна гора, като член на единствената светá, вселенска и апостолическа църква, която се ръководи и оглавява от нашия Господ Бог, Исус Христос, ще пази и охранява единството на догмите и каноничните институции с всички останали православни автокефални църкви, и ще пази и охранява това единство за вечни времена. Член 22: Решенията на Светия Синод относно външните работи ще изискват върховното одобрение на княза, за да влязат в сила и да станат задължителни за всички.

Andrijašević, pp. 363, 370.

Б. Предписания за религията в Конституцията на княжество Черна гора от 1905 г.

Член 40: Източноправославната Вяра е държавна религия в Черна гора. Черногорската църква е автокефална. [...] Всички други религии могат да се изповядват свободно в Черна гора.

Член 128: Всички признати религии ще имат правото да съблюдават своите религиозно-правни обреди свободно и открито.

Член 136: Всякакви действия, насочени срещу Източноправославната църква в Черна гора (прозелитизъм) са забранени.

Andrijašević, pp. 431-432.

II. Инфраструктурите на националната държава

II–25. Значимостта на индустриалното развитие за малките нации – гръцка аргументация (1841 г.)

Няма съмнение, че различните видове промишлени отрасли възвръщат щастието на нацията. Без индустрия нацията никога не може да просперира и да увеличава силата си по суша и море. Без въвеждането на различни индустрии нацията е ограничена само до природните си богатства и не може да нараства, физически или морално [...]. С други думи, нациите без индустрия ще си останат завинаги бедни, оставайки в рамките на политическата общност като пасивни и незначителни единици, подчинени на волята на една или друга от по-силните нации; единици, които не стават по-силни поради своите природни красоти, умерения си климат или плодородна почва, обхвата на земята или богатството на своята продукция, а само благодарение на поддържането, разширяването и усъвършенстването на различните индустрии и търговията. Стана така, че могъщите някога нации и днес се утвърждават като водещи сред европейските сили, достигайки върха на славата си, своя блясък и величие чрез богатството, което натрупаха от различните индустрии и външната търговия.

S. B., “Αἱ Βιομηχανίαι” [Индустриите], в. “Αἰών” [“Век”], 26.2.1841, No 238, in Psalidopoulos, p. 55.

 Какви национални аргументи са използвани, за да бъде убеден народът в необходимостта от индустриално развитие в една малка страна? Според вас защо икономическите аргументи са съчетани с национални?

II–26. Ролята на железниците в укрепването на националната държава – мнение от Румъния (1870 г.)

Също така, в тази глава [сега] трябва да се отбележи, че влиянието на железниците върху обичаите, върху природата на взаимоотношенията между и , е далеч по-голямо, и много хора биха се запитали дали няма да се разруши безценното национално единство. Те питат дали все все

още може да се осъществена тази желана от тях суматоха, без да имат почтеността да го заявят открито, а някои от партиите са готови да пожертват бъдещето на страната, срещайки презрението на възмутена Европа.

Никой не пренебрегва факта, че от двете страни на Милков, с изключение на почтените партии, приятелски настроени към румънската нация (партии, които за щастие образуват мнозинството), стоят малко, които съжаляват за единството на Молдо-Румъния, и други, които крият неясните си заплахи под булото на независимостта и либерализма, и се опитват да реализират тези проекти като използват народните страсти. Въпреки това можем да потвърдим, че когато разстоянието между всички членове на великото румънско семейство бъде преодоляно, когато движението на стоки и хора бъде улеснено от разумна комбинация на железопътни такси, тези действия ще допринесат за разгрома на назадничавите тенденции; те ще допринесат ефикасно да се удовлетвори огромното желание на румънската нация, да се постигне единението на всички части на древна Дакия.

Brătianu, pp. 51-52.

Константин И. Братиану (1844-1910) е военен топограф, офицер в Генералния щаб, по-късно генерал и член на Румънската академия.

Освен икономическата модернизация, железниците са и важно средство за изграждането на нацията. Кой елемент преобладава в аргументите на Братиану? Защо? Как бихте защитили нуждата от изграждане на железници?

II–27. Мнението на българския княз Александър Батенберг (1879-1886) за важността на железниците (1879-1881)

Князът: „Училищата и законите не са толкова важни, както железниците.” София биде избрана за столица, защото през тук минава световната артерия Белград-Цариград. Връзката през Берковския балкан може да бъде през зимата съвсем прекъсната. Князът спомена за преувеличения тук страх от австрийците, да не завладеят

по тази железница българската търговия. „За нас е безразлично, кой ще ни строи железниците, само да ги имаме по-скоро”.

Иречек, с. 27.

? Сравнете двата текста. Защо е било толкова важно за новите държави да развият железопътна мрежа? Съществували ли са опасности, свързани с изграждането на железопътните линии?

II–28. Описание на българска железница от края на XIX в.

Железопътната линия тогава беше „Барон Хиршовата железница” [собственост на австрийския милионер-евреин барон Хирш], построена още през турското владичество и свързваща Ямбол с Одрин и Цариград. Вагоните бяха малки и разделени на купета, които не се съобщаваха помежду си; вратите на купетата бяха от двете страни, дето имаше дълги дъски-стъпала, по които се движеха кондукторите на влака. Те винаги се

показваха неочаквано по прозорците на вратите, като ония дяволчета, които изскачат автоматично от кутийка; вечер носеха на гърдите си закачени малки фенерчета с газ. Чиновниците по гарите и във влаковете имаха чужди униформи, повечето бяха арменци и левантинци, и не знаеха български. Гарите бяха с надписи на френски, а влакът тръгваше след трикратно биене на звънеца, окачен на фасадата...

Всяко пътуване до Кеременли биваше радостно събитие, изпълнено с напрежение и с нови интересни неща: гара, влакове, чужденци, чужд говор. Беше лъх от широкия непознат свят, кратък досег с царството на неясните ни мечтания. А пътуването до София беше цяла експедиция, за която дни наред се правеха най-подробни приготовления.

Константинов, с. 19-20.

? Открийте някои изображения с железопътни гари. Прочете архитектурата им.

► И 5. Валутата като илюстрация на връзката между икономиката на една държава и символното изобразяване на нацията: първата банкнота от 500 драхми, издадена от Националната банка на Гърция (1841 г.)

Kathimerini, p. 4.

? Какви визуални елементи са представени на банкнотата? Какво е значението на тези елементи? Защо държавата се нуждае от собствена валута? Какъв облик и символи откривате на банкнотите във вашата страна? Мислите ли, че монетите и банкнотите допринасят за националното образование и представяне? Ако е така, по какъв начин?

II–29. Български закон за мерните единици (1889 г.)

Член 1. За основна единица на мерките и теглилките занаят в Българското княжество ще се вземе метърът [...].

Член 6. Единицата на мярата за вместителност е литърът [...].

Член 7. За единица за мярата на тежестта се взема грамът или тежестта в безвъздушното пространство на един кубически сантиметър преварена (дестилирана) вода, на температурата 4 градуса от стогорадусния (Целзиусовия) термометър [...].

Преобръщане предишните мерки и теглилки в нови и обратно

А. Мяра за дължина

I. Вехти в нови

Член 9. Един архитектурнически (дюлгерски) аршин има 758 милиметра (0 м. 758).

Един аршин (терзийски) има 680 милиметра (0 м. 680).

Един лакът има 650 милиметра (0 м. 650) [...].

Общи разпоредения

Член 13. Настоящият закон встъпва в сила за мерките за храните от 1 юни 1889 година, а за останалите мерки и теглилки от 1 януари 1892 година [...].

Член 16. Въвеждането на новите мерки и теглилки в правителствените учреждения става задължително от 1 януари 1889 година.

Всичките чиновници са длъжни да употребяват новите мерки и теглилки в правителствените отчетности.

Частните лица, които имат взимане-даване с правителството, тоже са длъжни да представляват сметките си на правителствените учреждения в новите мерки и теглилки [...].

Държавен вестник, бр. 7, 19 януари 1889 г.

? Направете постер, онагледяващ факта, че един от първите актове на новите национални държави е да въведат нови задължителни мерни единици. Опитайте се да откриете икономическите, социалните и културните причини за това. Не смятате ли, че това също е средство за държавен контрол?

► И 6. Новите технологии и националните символи – реклама на шевни машини (Гърция, края на XIX в.)

Атина, колекция от Гърция литературен и исторически архив, in Fotopoulos, p. 480.

Афиш с реклама за шевните машини на компанията „Сингер“. Шевните машини са рекламирани в гръцката преса още през 1874 г. Използването им в гръцкото село става по-масово около 1900 г. Тогава получават името „Олга“, в чест на кралицата, която дарява бедни момичета и булки с тях.

Коментирайте накратко изображението. Анализирайте представените персонажи, начина, по който са облечени и какво правят. Защо се използват национални символи на търговски афиш? По какъв начин рекламата може да допринесе за укрепването на националното самосъзнание? Може ли търговската реклама да разпространява и стереотипи за други етнически или религиозни групи? Дали тя укрепва различията между „нас“ и „тях“? Има ли исторически персонажи или пък специфични черти на националната идентификация, представени в съвременните телевизионни или радиореклами в страната ви? Дали и националните, етническите и религиозните „други“ са представени също като примери, или пък в сравнителен план?

IIe. Изграждането на нацията

II–30. Неправилната употреба на хърватския език, критикувана от Иван Кукульевич (1843 г.)

Осъзнавам факта, че повечето от нас, събрани тук, не говорят добре нашия език, и аз мога да открия в цялата страна само няколко души от двата пола, които могат да четат, пишат и говорят добре на майчиния си език. Причината за това може да се открие в обстоятелството, че ние не го използваме в обществения живот или в стопанската дейност, и се забавляваме с него така, както преоблечен господар би се забавлявал със слугата си. Повечето от нашите хора още не знаят какво удоволствие и наслада е да се говори на майчин език. Такива чувства е способен да изпита само човек, който е трябвало да живее дълго време в чужбина, сред чужденци и в чужди страни. Все още пазим езика си само за нашите приятели и крепостни селяни.

Wein, p. 541.

До засилването на националистическите настроения от 30-те години на XIX в. официалният език в Хърватско (а също и в Трансилвания) е латинският.

Унгарското правителство се опитва да замени латинския с унгарски в училищата и учрежденията. Употребата на немския също е широко разпространена. Въпреки това хърватските реформатори настояват за налагането на хърватския като официален език, и накрая, през 1847 г., успяват в това отношение. В рамките на тази борба, през 1843 г., Иван Кукульевич (1816-1889) – писател, историк, политик и един от водещите реформатори – за пръв път се обръща на хърватски език към хърватския парламент в качеството си на негов член.

Как Кукульевич привежда доводи за по-широка употреба на хърватския език? Кукульевич е благородник; става ли ясно това от горния текст? Защо Кукульевич твърди, че само малък брой хора използват своя майчин език, въпреки че крепостните селяни (голямото мнозинство от населението) го говорели?

II–31. Важността на езика за националната идентификация – мнение от Словения (1861 г.)

И докато се разхождаше около замъка, нашето момче среща двама мъже в подобни костюми

или дрехи, крещящи заплашително и бутащи се взаимно. Той не разбира единия от тях, но другият говори на език, който му е познат и лицето му също някак си не му е чуждо; приближава се към него и му помага, защото онзи е съотечественик, двамата използват един и същ език. По езика, който говори, той разпознава [в него] свой съотечественик и земляк; [всъщност] винаги би го познал, дори ако там имаше повече от сто мъже заедно, облечени по един и същ или по различен начин. Езикът е най-добрият показател, съобразно който разпознаваме кой към коя нация принадлежи.

В крайна сметка какво е нацията? След като обикаля наоколо, момчето открива, че му се нравят всички хора, всички те са му скъпи и той би искал да се сближи с онези, които са дошли от родината му; всички онези, които са с едни и същи маниери и обичаи, като на сънародниците у дома. Дори ако те си променят дрехите, пак би могъл да ги разпознае по речта, по езика им. Всички, които разбира, чиито думи са близки на сърцето му, са съотечественици, те всички са му мили и скъпи, всички те са от същата нация, от която е и той.

Статията „Какво е нацията? И какво в частност представлява словенската нация?“ е написана от Иван Мацун, учител и литературен историк, под формата на разказ за приключенията на едно момче, което пътува из страната си и се опитва да разграничи сънародниците си. Публикувана е през 1861 г. в Любляна, във вестник „Новице“ [„Новини“].

Как мислите: защо авторът акцентира върху ролята, която играе езикът за националната идентичност? Могат ли хора, които говорят на различни езици да принадлежат към една нация? Дайте примери.

II–32. Важността на езика за румънската идентичност според Титу Майореску (1866 г.)

Нужно е съвременните народи да имат национална държава и особено – национална литература и език.

[...] Всеки румънец знае, че е румънец и че каквото и да прави оттук насетне, той непременно трябва

да се свърже, колкото е възможно по-пряко, с латинската традиция, от която е получил интелектуалния си живот. Досега тази истина имаше предимно практическо отражение в езика и писмеността ни, и това бе правилно. Тъй като езикът на румънците е най-скъпоценното напомняне за техните латински предци, днес той им припомня за една друга древност, която винаги е била единственият им надежден ориентир, който ги е удържал в правия път и ги е избавял от лутане и изгубване сред вълните от мигриращи народи, навлезли в Траянова Дакия.

Maiorescu, I, p. 277.

Титу Майореску (1840-1917) е литературен критик, естет, университетски професор, политик (депутат, министър, премиер-министър) и важен член на дружество „Жунимя“. Доктор по философия в Гисен, той също така е и с научна степен в областта на правните науки от Париж. Като премиер-министър председателства Мирната конференция в Букурещ (1913 г.).

Как авторът обяснява връзката между езика и идентичността? Какво е вашето мнение по този въпрос?

II–33. Петиция от хърватския парламент до императора-крал Франц Йосиф, целяща да се одобри създаването на Югославска академия на науките и изкуствата (1861 г.)

Ваше апостолическо Величество, наш кралю и най-милостиви господарю! Народът на Триединното кралство Далмация, Хърватско и Славония [...] никога не е бил образован по какъвто и да било начин поради собствена грешка. Историята му знае мнозина герои на меча и перото, във всяка дейност на разума и сърцето. Но тази история, за жалост, също така обяснява и причините, поради които нашият народ днес не може да се сравнява с другите нации, по-щастливи в науката, която днес, повече от всякога, е основната опора на всяка страна. Този парламент е убеден, че относно научното и литературното развитие [...] народът ни е достигнал точката, в която е наше задължение да се погрижим за създаването на върховен литературен и научен съд: Академия, без която науката не може да се развива критически и съответно не би могла да бъде успешна.

Laszowsky, p. 127.

Как парламентът доказва нуждата от създаване на Академия? Какви са задачите на Академията според писмото? Дали днешните Академии са признати за „литературни и научни съдилища“, или авторитетът им е западнал в сравнение с положението през XIX в.?

► И 7. Националният театър в Букурещ – пощенска картичка (90-те години на XIX в.)

Защо според вас основните институции на държавите са смятани за „национални“? Колко други институции, които носят определението „национални“, са ви познати?

II–34. Важността на езика и литературата за развитието на нациите – заявление в Уставите на Обществото за издаване на албанска литература (1879 г.)

Всички нации са просветени и цивилизовани благодарение писмеността си на своя собствен език. И всяка нация, която няма писмен език или букви за езика си, е в тъмнина и варварска по природа.

Myzyri, p. 40.

Защо авторите смятат, че е толкова важно за нациите да имат собствен език и литература?

II–35. Меморандум на македонски студенти в Санкт Петербург относно македонския литературен език (1902 г.)

Сега въпросът е дали е нужно да се създава отделен македонски литературен език, при положение, че има сръбски и български литературен език? Има две причини за създаването на македонски литературен език. Първата е, че при създаването на сръбския литературен език в

началото на XIX в. не е било обърнато внимание на диалектите на Източна Сърбия, Македония и Западна България, тоест с издигането на херцеговинския диалект като литературен език нуждите на Източна Сърбия, Западна България и Македония не са били посрещнати.

При създаването на българския литературен език, с приемането на източнобългарския диалект за основа на общия литературен език, също не е напълно обърнато внимание на източносръбските, западнобългарските и македонските диалекти.

От една страна, ограничеността в процеса на създаване на българския и сръбския литературни езици само помогнала за разделянето на балканските славяни в два лагера, враждебни едни на други и конкуриращи се на същата тази територия, която обединява характеристиките и на сръбския, и на българския език.

От друга страна, ако в процеса на създаването на един или друг литературен език, бе издигнат един от централно-балканските говори до степен на литературен език, то антагонизмът между славяните от различните части на Балканския полуостров щеше да бъде избегнат и те щяха да се обединят в едно национално-културно цяло. Ние смятаме, че македонските диалекти, които се признават от българите за изцяло български, а от сърбите за сръбски, всъщност са разположени между говорите, които сега са разпространени в България и Сърбия, и които, в това си качество, биха могли да служат като обединяващо звено между сега враждебните България и Сърбия.

Втората причина за издигането на един македонски диалект до степента на литературен език е нуждата от премахването на сръбските и българските претенции към Македония, от ликвидирването на националната пропаганда, която деморализира македонското население, както и нуждата от обединение на славянския елемент в Македония, за да се съхрани неговото доминиращо значение в политическата ѝ съдба [...].

Македониум, с. 56.

Каква е целта на този текст? Какво е мнението на автора за необходимостта от македонски литературен език? Според вас какво означава създаването на литературен език?

II–36. Планове за укрепване на румънските национални чувства в Трансилвания – писмо на д-р И. К. Дръгеску до Емилия Рациу (1874 г.)

[...] Ролята на просяк не приляга на народ като румънския. Нашите предци [някога] бяха навикнали да дават и да вземат: *ние не можем да просим!*. Трябва да мислите повече за *селяните* и за *жените*.

Възраждането започва тук. Създайте добри майки, добри съпруги и добри румънки от жените; превърнете селяните в народ, осъзнаващ достойнството си, правата и задълженията си. Едва тогава ще сте направили най-трудната и най-важна стъпка към прогреса и спасението. Чрез тези два елемента ще можете да получите всичко, използвайки като средства училищата, писаното слово и събранията. [...]

Lungu, pp. 141-142.

Какви са средствата, предвидени от автора, за укрепването на румънските национални чувства в Трансилвания? Защо акцентът е поставен върху селяните и жените? Каква роля е приписана на жените?

II–37. План за структуриране на албанското национално движение – писмо от журналиста Фаик Коница до барон Голуховски (Брюксел, 1897 г.)

А. Първо. Целта, която трябва да бъде преследвана и осъществена, е следната:

1. Развиване на албанско национално чувство, като се постигне пълно осъзнаване на фундаменталните разлики с турците. [...]

3. Да се работи за това всички албанци, макар и да се подчиняват на законите и на управленските органи, да разберат по какъв начин трябва да се насочат техните стремежи към икономически и интелектуален прогрес, в случай че непредвидени обстоятелства ускорят разрешаването на Източния въпрос.

Б. Второ. Средствата, които трябва да се използват:

а. Вестниците, които се издават на тоскийски,

гегски²⁵ и френски език, трябва да публикуват народни песни, исторически хроники, патриотични поеми, [материали с] икономическа проблематика, политически анализи под формата на новини, и не трябва нито да пробуждат недоверие към Портата чрез враждебни коментари, нито пък, чрез благожелателни, да настройват албанците да приемат благосклонно отношение към Високата порта...

б. Публикуване, два или три пъти годишно, на прости, малки брошури, в хиляди екземпляри и на двата диалекта, в които да се развива националното чувство чрез въпроси и отговори, които ще избегнат пряката намеса в политиката [...].

в. Училища: те трябва да привлекат най-живия ни интерес, още повече, че албанците от все сърце желаят изграждането им; но, от една страна, няма инициатива, а от друга – няма достатъчно учители. Затова е необходимо да се изпратят петиции до османското правителство от всички райони, където са нужни тези училища.

г. Религии: трябва да се установят приятелски отношения сред всички духовници, особено сред бекташите [мюсюлмански религиозен орден], чието влияние в този момент би могло да е полезно; след като това се случи в бъдеще, ще бъде напълно развита тенденцията в посока на религиозна автономия.

В. В заключение нека повторя, че цялата ни дейност и усилия трябва да бъдат проникнати от тези две идеи: не бива да се организира партия, а всички да се обединят около една и съща цел; вестникът (списанието), сдружението, училищата, пропагандата – всички те трябва да носят белега на спонтанното движение, в което привързаността, приятелствата или симпатиите не бива по никакъв начин да влияят върху нашето поощрение.

Konitza 2000, pp. 14-15.

Фаик Коница (1875-1942) е една от водещите фигури в албанската култура през първата половина на XX в. Следва в университетите на Дижон и Париж, а след това се премества в Брюксел през 1897 г., където издава вестник „Албания“. За да издава вестника си, моли за подкрепа австро-унгарския външен министър, по това време граф Агенор Голуховски, и накрая получава австро-унгарска финансова помощ.

Анализирайте средствата, предложени за укрепване на албанската идентичност.

II-38. Насоки за преподаването на история в Гърция (1881 г.)

Целта на преподаването на гръцка история в началните училища не е учениците да запаметяват исторически събития, дати и имена на исторически личности, или, най-общо, да трупат исторически познания, но, от една страна, що се отнася до моралното възпитание на учениците, да се култивира национално самосъзнание, така че да се формират достойни членове на тази славна нация, и от друга страна – да се систематизират историческите познания, придобити от други предмети, преподавани в училище, и да се подпомогне тяхното усвояване. Чрез осъзнаването на величието и славата на предците, които станали велики мъже чрез законност, упорит труд, смелост и чистота на съзнанието, и поради това презрели материалните блага и предизвиквали смъртта в името на свободата и дълга – душите на младите гърци ще бъдат изпълнени с възхищение, а също и с желание да последват техния пример и да продължат славния живот на нацията.

Koulouri, p. 263.

Анализирайте текста и обяснете какви са били целите на обучението по история. Според вас какви са целите на обучението по история днес?

II-39. Опитът за създаване на национален спорт в Румъния (1898 г.)

С цел да се пропагандира вкус към практически физически упражнения в страната ни, г-н Харет²⁶, министър на образованието, поде инициативата за организиране на състезание между различни средни училища в Букурещ, по повод 10 май. Това състезание беше във връзка с играта „Ойна“²⁷, а за победилия отбор резултатът бе

25. Тоскийски и гегски са основните диалекти в албанския език.

26. Спиру К. Харет (1851-1912) защитава докторат по математика в Париж. След като се завръща в Румъния, работи като университетски професор, високопоставен образователен чиновник, и три пъти е министър на религията и общественото образование. Възприеман е като символ на усилията за модернизация в румънското образование около 1900 г.

27. „Ойна“ се смята за румънска национална игра. Прилича на бейзбола и се играе от два отбора с по 12 играчи всеки, на игрище с размери 80 на 50 м. Топката е с диаметър от 6-9 см, а бухалката е с максимална дължина 95 см. Въпреки че е приета за национална игра на Румъния, много малко хора знаят правилата ѝ.

почетна награда, която за една година щеше да бъде притежание на училището, от което е [този отбор]. След това училищата ще се състезават отново за същата награда, на същия ден [в годината]. Предразположението на г-н Министъра към пропагандирането на физическите упражнения в нашата страна чрез състезания в оригинални спортове е много добре дошла: а) защото по този начин голяма част от игрите ни, застрашени досега от изчезване, ще видят отново бял свят, практикувани и играни от нашата младеж, и б) защото те, с приемането на добра гимнастическа система, ще ни дадат и реално възпитание, национално и патриотично едновременно, което е абсолютно необходимо за страна, претендираща да бъде силна, уважавана и внушаваща уважение заради своите синове.

Ionescu, p.1106.

Известен ли ви е спорт, който се смята или е бил смятан за национален в страната ви? Как мислите: защо в края на XIX в. има хора, които изпитват нужда от „национален спорт“? Каква е била целта им?

II–40. Откъс от меморандум на Министерство-то на образованието и религиозните дела на Черна гора, 1908 г.

Моралната личност е целта на възпитанието и изграждането на такава личност изисква разностранно образование. Ето защо училищата имат задачата да осигурят на учениците такова образование. Следователно разностранното образование включва потапяне на душите на учениците в специфичните елементи на националната култура, смесването и сближаването на всичко, което са научили, посредством еднакви и сродни идеи, за да не би да останат отделени, изолирани и разпилвани в духовно отношение. Това е нужно за да се постигне единство на съзнанието и единство на духа.

Pavićević, Raspopović, IV, p. 650.

► И 8. Деца в исторически костюми (Гърция, ок. 1875 г.)

Fotopoulos, p.259.

Дали училищните празненства имат само увеселителна цел или са и средство за изучаване и за укрепване на националната идентичност?

II–41. Албанският крал Зогу I коментира ролята на задължителната военна служба за изграждането на нацията (1928 г.)

Смятам армията за образователен фактор с най-висока стойност. Крепящата нужда на страната е от образование, и мъжете, свиквани на военна служба, ще се върнат по домовете си с много по-широк кръгозор. Трябва да разберете, че средният албанец няма никаква идея за националността. Той винаги е гледал към вождата на племето си или към бея като на върховна власт. Трябва постепенно да бъде научен да прехвърли своята местна привързаност, която заслужава уважение

сама по себе си, към централното правителство. Трябва да научи, че на практика, макар и да остава член на племето си, е също и гражданин на държавата.

Fischer, p. 23.

? Ахмед I Зогу (1895-1961) е водещият албански държавник в междувоенния период, президент в периода 1925-1928 г., и крал на Албания под името Зогу I Скендербег III (1928-1939).

? Кое е по-важно според възгледите на крал Зогу: ролята на задължителната военна служба за увеличаване на отбранителните възможности на страната или ролята ѝ за оформянето на национална идентичност сред младите албанци? Как мислите: дали наборната служба е била адекватно средство за постигане на тези цели? Какво е отношението към задължителната военна служба във вашето общество?

► И 9. Грамота за спортно състезание на гимназисти, организирано от вестник „Газета Спортурило“ (в междувоенна Румъния)

ACIME, 37/2000.

? Децата победители са увенчавани от жена, облечена в национален костюм и олицетворяваща Румъния.

? Как е представена Румъния? Обсъдете визуалната и символната ѝ връзка с маршируващите момчета. Какви са оформлението и символите върху грамотите в страната ви днес? Какви са били те през междувоенния период?

► И 10. Румънско дете, облечено като малък войник (1916 г.)

(частна колекция)

? Как бихте обяснили модата да се обличат малки момченца във военни униформи? Какво мислите за това? Дали е обикновена мода или има и социално и педагогическо значение?

II-42. Целите на турското образование, определени от Зия Гьокалп (1914 г.)

Ако разгледаме внимателно програмата на [турското] училище, ще забележим, че децата са обучавани в съответствие с три категории на преподаване: (1) те изучават турски език, литература и история; (2) те изучават Корана, *теджит* [четене на Корана с точния ритъм и произношение], катехизис, история на исляма и на ислямските езици [арабски и персийски]; (3) те също така изучават математика, естествени науки и чужди [европейски] езици, които ще им помогнат в по-нататъшното

им обучение в областта на споменатите науки, а също усвояват и умения в сферата на занаятите и гимнастиката.

Това показва, че в нашето образование се стремим към три цели – тюркизъм, ислямизъм и модернизъм. Нито един турски баща не ще пропусне да образова детето си на турски език или ще допусне да остане невежо по отношение на турската история. Той не би позволил да остане непознато с ислямската вяра и ритуали или пък необразовано относно историята на исляма. Но той, също така, иска детето му да бъде образовано като съвременен човек, в добавка към образованието му като турчин и мюсюлманин. Затова изглежда, че пълното образование у нас трябва да обхваща три области: турско образование, ислямско образование и модерно образование. [...] Тези три аспекта на образованието трябва да се подпомагат и да се допълват взаимно. Но ако не определим функцията и не разграничим сферите на всяко от тях по разумен начин, без да прекаляваме с някое от трите, те биха могли да си пречат и дори да бъдат в конфликт помежду си.

Vucinich, pp. 157-159.

Зия Гьокалп (1876-1924) е водеща фигура на младотурското движение и виден идеолог на турския национализъм.

Какво мислите относно целта на автора да подкрепи баланса между трите типа образование? Практично ли е да се включат всичките три типа в началното училище? Какво е било положението в страната ви в началото на XX в.? Какво е то днес?

II-43. Политиката на Ататюрк по отношение на историята и езика, критикувана от негов опонент (личен дневник, 1932 г.)

17 юли 1932 г.

Мустафа Кемал събра исторически конгрес в Анкара [...]. Те говорят много глупости и изкарват, че целият свят е турски [...]. В течение на осем години Мустафа Кемал беше представян като гений на военната мисъл, гений в политиката, гений в земеделието и др. Сега на този човек му е хрумнало да се изкара велик историк [...].

Целта и задачите на конгреса са следните: Мустафа Кемал открива непознати неща в историята, създава исторически теории и става велик историк, гений в историята. Срамно е да опитва подобна смехория. [...] В книгата, която е издал, посочва със стрелички страните, обитавани от турците. Няма нито едно място, където да не са проникнали. Прави от гърците турци, поради думата „Еге“, прави ирландците турци, поради сричката „Ir“. Какви глупости, какво невежество, каква смехория! Забравил е за горкия Иран [...].

Ако нациите стават турски с „Ir“, какво ще правим с Иран? Той също има „Ir“. Не, не може да е толкова просто.[...]

Газията също заявява на Юнус Нади, че има една дума в чагатайския речник на Шейх Сюлейман „kilturmak“, където, като махнете наставката „mak“, получавате „kiltur“. Това е първоначалната форма на франкския [тук в смисъл на западноевропейския] термин „култура“. Те са го взели от нас. О, хайде стига! Да плача ли, да се смея ли, да мра ли? Когато чета измишльотините на този човек, се срамувам аз, тук в Париж. Терминът „kilturmak“ не е, разбира се, нищо друго освен термина „getirmek“ („донасям“). Къде е тук културата? [...].

8 септември 1932 г.

Според „Миллиет“²⁸, който пристигна днес, Мустафа Кемал събрал езиковедски конгрес този месец в двореца Долмабахче. Боже, смили се над езика ни [...]. Кой знае какво ще измайстори сега? [...] Езиковият въпрос ще е още по-сложен. Ще бъде по-трудно да направи нова чистка. Трябва да се справи по-добре, ако вече не го е сторил. Каква връзка имат тези неща с този човек, изобщо не ми е ясно. Стана историк за две години. Публикува книга за турската история, пълна с измислиците му, и задължава тя да бъде четена в училищата. Жалко за отделеното време и за умовете на турските деца! Сега внезапно е станал филолог.

Nur, III, p. 547.

28. Турски вестник.

Езикът и историята заемат централно място в политиката на Ататюрк за засилването на турския национализъм. Какво мислите за крайностите, критикувани в личния дневник на един от интелектуалните му опоненти? Дали подобна критика би била ефективна, ако бъде изразена публично? Известни ли са ви подобни увлечения във вашата страна?

II-44. Спомените на Махмуд Есад Бозкурт за националистическата същност на „Революцията на Ататюрк“

Начело на държавните дела в новата Турска република ще стоят само турци. Ще трябва да се доверяваме само на турците. Най-характерният аспект на революцията на Ататюрк е турският национализъм и да бъдем турци. Този принцип прочисти миналото. Този принцип въведе модерността. Цялата Турска революция с всичките си дела е основана на него. Най-малкото отклонение от това води назад и означава смърт.

Bozkurt, pp. 354-355.

Махмуд Есад Бозкурт е министър на вътрешните работи при Ататюрк. Той е един от първите идеолози, които систематизират кемализма като доктрина.

Обобщаващ въпрос: Сравнете текстовете II-36, II-37, II-38, II-40, II-41, II-42, илюстрации 8, 9 и 10: какви са средствата, използвани за изграждането на нациите и за формиране на обща идентичност в новите национални държави в Югоизточна Европа?